

GÖTEBORGS
UNIVERSITET

INSTITUTIONEN FÖR PEDAGOGIK,
KOMMUNIKATION OCH LÄRANDE

Lärare har digital kompetens men varierad tillgång till tekniken. Förskoleklassens olika förutsättningar.

Ewa Skantz Åberg, Annika Lantz Andersson, Mona Lundin & Pia Williams

Digitaliseringen av skolan och Coronavirusets framfart ställer förskoleklassens verksamhet inför särskilda prövningar. I en enkät som utformats av fyra forskare vid Göteborgs universitet, uttrycker lärare som undervisar i förskoleklass en frustration över att de glöms bort i skolans diskussioner om eventuell distansundervisning och att den digitala utrustningen är begränsad. ”Jag har kompetensen men inte tillgång till verktygen”, skriver exempelvis en lärare.

Förskoleklassens uppdrag att utveckla elevers digitala kompetens har medfört ökade krav på lärares professionella digitala kompetens. Den omfattas bland annat av förmågan att kunna organisera undervisning och kritiskt välja ändamålsenliga digitala verktyg som stödjer och stimulerar elevers lärande av olika ämnesinnehåll. Forskning betonar att införande av digital teknik i klassrummet inte per automatik gynnar elevers kunskapsutveckling utan lärarens aktiva deltagande har en avgörande betydelse för vilka färdigheter och förmågor eleverna utvecklar. Det visar till exempel Skantz Åberg och Lantz-Andersson i sina studier om digitalt berättande där sexåringar får möjlighet att utforska olika språkliga uttryckssätt med stöttning av läraren.

Rapporter från Skolverket, exempelvis uppföljningen av den nationella digitaliseringsstrategin som publicerades 2019, visar att datortätheten i förskoleklassen är lägre än i andra skolformer. Det påverkar naturligtvis möjligheterna att utforma en likvärdig utbildning med hög måluppfyllelse. I samband med pandemin har situationen ställts på sin spets. I Danmark, Norge och Finland togs beslutet att stänga skolor och förskolor för att begränsa smittspridning, medan Sverige begränsade stängningen till gymnasieskolor och högre utbildning, som ställde om till distansundervisning. Den svenska regeringen förberedde även för stängning av förskolor och grundskolor, men ett sådant beslut har i skrivande stund inte aktualiserats och kommer troligen heller inte att göras, då det kommit nya rön om smittspridning bland barn. Emellertid är frågan hur förskoleklassens beredskap för en distansundervisning ser ut fortfarande relevant, eftersom skolformen är obligatorisk och omfattar minst 525 undervisningstimmar per läsår. Mot bakgrund av vad vi som forskare vet om de olika digitala förutsättningarna, är det av intresse att mäta temperaturen

i förskoleklassens verksamhet genom att fråga lärarna om deras erfarenheter av att använda digitala verktyg i pedagogiskt syfte och om deras förberedelser inför en eventuell omställning till distansundervisning.

För att ta del av lärarnas röster genomfördes en enkätundersökning i Facebook-gruppen *Pedagog i förskoleklass* mellan den 23 och 30 mars i år. Gruppen har 15 382 medlemmar (där även tre av forskarna är medlemmar) och 193 av dem besvarade enkäten. Majoriteten uppger att de arbetar i förskoleklass och har en förskolläraryxamen. I enkäten ställdes 16 frågor om deras nuvarande användning av digitala verktyg i relation till olika innehåll i läroplanen, beredskapen inför en eventuell omställning till distansundervisning och möjligheterna att bedriva en sådan. Till de flesta frågorna fanns även en möjlighet för lärarna att kommentera mer utförligt och dela med sig av förslag på genomförande av distansundervisning. Innan enkäten publicerades som inlägg i Facebook-gruppen tillfrågades en moderator om tillåtelse, och i enkäten gavs etisk information om att deltagande är frivilligt och sker anonymt.

Lärarnas skattning av egen digital kompetens

I sammanställningen av enkätsvaren framkommer att övervägande andel lärare värderar sin egen kompetens att kunna stötta elevernas utveckling av digital kompetens högt. Digital kompetens omfattar enligt läroplanen fyra aspekter; (i) kunna förstå hur digitaliseringen påverkar samhället och individen, (ii) kunna använda och förstå digitala verktyg och medier, (iii) ha ett kritiskt och ansvarsfullt förhållningssätt till digital teknik och, (iv) kunna lösa problem och omsätta idéer i handling på ett kreativt sätt med användning av digital teknik. Det är framförallt i relation till de tre första aspekterna som lärarna skattar sin förmåga som hög. För att genomföra uppdraget räcker det däremot inte med kunniga lärare utan en förutsättning är också att det finns digitala verktyg att tillgå. Precis som tidigare statliga rapporter visat, verkar tillgången variera en hel del i de verksamheter där lärarna arbetar.

Tillgång och användning av digitala verktyg i undervisningen

Knappt hälften av lärarna svarar att de har mycket god eller god tillgång till digitala verktyg att använda i undervisningen. Utrustningen omfattar deras egen datorplatta eller dator och i klassrummet finns vanligtvis en projektor eller en digital skrivtavla, en dator och några nämner digitalkamera. Ett fåtal uppger att de har en hel klassuppsättning datorplattor. Desto fler lärare berättar att de har sämre tillgång till verktyg och att de datorplattor som finns är få och av äldre modell. Det en lärare skriver, representerar det flera uttrycker: ”Har typ 5 iPads till 26 elever och ännu färre laddare”. Plattorna beskrivs vara ”urgamla”, att ”det inte går att ladda hem nya appar” och att de ”strular”. Några lärare jämför förskoleklassens förutsättningar med de högre årskurserna i skolan som de beskriver har bättre utrustning och som de ibland kan låna. I kommentarerna går det att ana en frustration bland lärarna över att deras verksamhet glöms bort. Trots en varierad tillgång, uppger ca 94 % att de använder digitala verktyg dagligen, ett par gånger i veckan, eller varje vecka och att det oftare sker i läs- och skrivundervisningen än i matematik. Den vanligaste aktiviteten skrivs fram som gemensam högläsning av e-böcker som visas på projektorn eller på den digitala skrivtavlan. På storskärm visas även program som *Livet i bokstavslandet* och faktafilmer från UR. Valet av aktiviteter speglar naturligtvis den utrustning som finns i klassrummet, men dessa aktiviteter kan riskera att resultera i en mer lärarcentrerad undervisning än i en sådan där eleverna själva får möjlighet att utforska verktygen. Det visar också flera forskningsstudier

som undersökt hur digitala skrivtavlor används i klassrum, exempelvis de Silva, Chigona och Adendorff och Morgan. I några av lärarnas svar framgår det däremot att elever ibland använder olika språk-, skriv- och matematik-appar på de datorplattor som finns tillgängliga. Ett läromedel som också nämns är Skolplus, men det är dock oklart med vilket digitalt verktyg det används. Sammanfattningsvis indikerar enkätsvaren att den i vissa fall begränsade vanan att arbeta digitalt tillsammans med eleverna kan få konsekvenser för lärarnas möjlighet att genomföra distansundervisning.

Beredskap inför en eventuell omställning till distansundervisning

På frågan om hur de upplever skolans beredskap inför en eventuell omställning till distansundervisning på grund av Corona-pandemin, svarar en majoritet av lärarna att beredskapen är god, men det gäller framförallt när de relaterar till de högre årskurserna. När det gäller förskoleklassen råder det olika meningar. Enstaka lärare uppger i kommentarerna att både pedagogisk kunskap, teknik, tid och stöd från ledning finns, medan flertalet beskriver en blygsam eller obefintlig beredskap. Många tycks uppleva att en stor del av ansvaret att förbereda och planera för en distansundervisning vilar på dem som undervisande lärare, vilket bidrar till en viss osäkerhet. Endast en liten andel lärare deltar i kompetensutvecklingsinsatser som initierats av rektor eller kommunen. Det största antalet lärare tar eget initiativ genom att läsa information på olika hemsidor, delta i diskussioner på sociala medier och genom att diskutera och testa teknik med kollegor.

Att organisera en distansutbildning för elever i förskoleklass

Ett problem som lärarna i förskoleklass står inför om de måste bedriva undervisningen på distans, är hur de ska hålla kontakt med eleverna när skolan inte tillhandahåller exempelvis datorer eller plattor till var och en av barnen. I kommentarerna framkommer tydligt att vårdnadshavarnas engagemang och delaktighet är en förutsättning för att hålla kontakt. En övervägande andel lärare planerar att kommunicera med sina elever genom vårdnadshavarna, och då främst via epost följt av SMS och plattformar som Unikum, SchoolSoft och Teams. Ett fåtal lärare planerar att använda videochatt med eleverna. Detta verkar inte helt oproblematiskt. Några lärare uttrycker oro inför att exempelvis språkförbistringar kan försvåra och att alla familjer inte har enheter och internet som gör det möjligt att kommunicera digitalt. Den sociala kontakten mellan eleverna är viktig att upprätthålla och därför ställdes även frågan om det går att organisera för den. Mer än hälften av lärarna uppger att det inte är möjligt, drygt en tredjedel att de är osäkra, och färre än 10 % anger att det är möjligt. Orsakerna anses vara att eleverna är för unga och att bristen på digitala verktyg förhindrar det. Någon skriver även att ett sådant ansvar ligger på vårdnadshavarna.

Som forskare var vi även intresserade av få ta del av lärarnas tankar om att organisera distansundervisning baserad på det centrala innehållet i läroplanen. Förskoleklassens undervisning ska vanligtvis involvera mycket lek och rörelse och på frågan om möjligheten att planera för det svarar hälften att det går, medan hela 38% är osäkra. I kommentarerna ges exempel på att ge eleverna uppgifter som att leta vårtecken och bygga hinderbana. När det gäller området språk och kommunikation uppger 87% av lärarna att de kan skapa läs- och skrivuppgifter, och inom området matematik/teknik/naturkunskap är det ett något lägre antal, knappt 85%, som uppger att det är möjligt. Den större osäkerheten tycks ha att göra med att

de inom naturkunskap och teknik sällan har läromedel, medan matematiken löses genom att eleverna räknar i matteboken. Det som framträder, är en relativt tydlig bild av att distansundervisningen i huvudsak förbereds att genomföras analogt med arbetsböcker eller kopierat material som eleverna får med sig hem. Endast några få lärare nämner att de förberett uppgifter i digital form, där ett exempel på ett digitalt läromedel som de använder är Majemas 'Läsresan'. Det har troligen sin förklaring i den begränsade tillgången på digitala verktyg, samt att eleverna är unga och behöver stöd att hantera verktygen. Oavsett hur en eventuell distansundervisning genomförs kommer ett stort ansvar att vila på vårdnadshavarna. Lärarnas övergripande ansvar blir att planera, skapa dokument med olika länkar och förslag på bra appar, skriva schema, med mera och att kommunicera det på någon plattform eller via epost. En lärare uttrycker att det är möjligt att organisera för distansundervisning - men "jag kan inte säkerställa att det sker".

Slutsats – Likvärd utbildning för alla?

För oss framstår förskoleklassens möjligheter att erbjuda elever en likvärdig utbildning som osannolik när det handlar om kunskaper och förmågor relaterat till digitaliseringen. Även om övervägande andel av lärarna upplever sig digitalt och pedagogiskt kompetenta, uppger många svårigheter att utföra sitt uppdrag enligt innehållet i läroplanen, på grund av den begränsade tillgången på verktyg. De resurser som finns att tillgå är ofta äldre med sämre kapacitet eller inte utvecklade för individuellt bruk, som den digitala skrivtavlan. Det får till följd att undervisningen riskerar bli lärarcentrerad snarare än elevcentrerad, vilket vi anser inte är lika gynnsam för elevers utveckling av digital kompetens.

Genom lärarnas röster förstår vi att det råder en stor osäkerhet och frustration inför en eventuell omställning till distansundervisning. Lärarna uttrycker att de själva får ta ansvar för förberedelserna genom att läsa och värdera information och kunskap via olika hemsidor, sociala mediegrupper etc. för att få tips om hur de kan utforma undervisningen. I det kollegiala samtalet finns stöttning att få, medan huvudmännen till stor del verkar frånvarande. Utifrån de förutsättningarna som beskrivs kommer en eventuell distansundervisning bli mer analog än digital där kontakten mellan lärare och elev sker genom vårdnadshavarna.

Referenser

de Silva, C. R., Chigona, A. & Adendorff, S. A. (2016). Technology integration: Exploring interactive whiteboards as dialogic spaces in the foundation phase classroom, *The Turkish online journal of educational technology*, 15(3), 141-150.

Morgan, A. (2010). Interactive whiteboards, interactivity and play in the classroom with children aged three to seven years. *European Early Childhood Education Research Journal*, 18(1), 93-104.

Skantz Åberg, E. (2017). 'Horrible or happy – we'll have a little grey now': Aesthetic judgements in children's narration with an interactive whiteboard. *International Journal of Early Years Education*, 25(1), 72 – 88. doi.org/10.1080/09669760.2016.1276434

Skantz Åberg, E., Lantz-Andersson, A., & Pramling, N. (2015). Children's digital storymaking: The negotiated nature of instructional literacy events. *Nordic Journal of Digital Literacy*, 10(3), 170–189.

Skantz Åberg, E., Lantz-Andersson, A., & Pramling, N. (2013). 'Once upon a time there was a mouse': Children's technology-mediated storytelling in preschool class. *Early Child Development and Care*, 184(11), 1583–1598. doi.org/10.1080/03004430.2013.867342

Skolverket. (2019). *Digital kompetens i förskolan, skola och vuxenutbildning. Skolverkets uppföljning av den nationella digitaliseringsstrategin för skolväsendet 2018*. Stockholm: Skolverket. Tillgänglig: <https://www.skolverket.se/getFile?file=4041> [Hämtad 2020-04-07]

Institutionen för pedagogik, kommunikation och lärande
Läroverksgatan 15, Box 300, SE 405 30 Göteborg
031-786 0000, 031-786 2391(fax)
www.ipkl.gu.se ipkl@gu.se

<https://ipkl.gu.se/forskning/forskningsprojekt/larares-professionella-digitala-kompetens>

<https://ipkl.gu.se/forskning/forskningsprojekt/praktiknara-fortbildningsmodell>

<https://uf.gu.se/aktuellt/nyheter/Nyheter+Detalj/forskare-ska-undersoka-larares-digitala-kompetens.cid1679302>